

Зварич І. Т.

ЕТНОЕКОНОМІКА І ДЕЯКІ МЕНТАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ ЗА ЇЇ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ

In this interdisciplinatory research some methodological and practical works are covered relative to the human resource management in the conditions of ethnology against the analysis background of the boundary clarification of the separate sub-ethnic habitats with the purpose of exposure of the dominant tendencies of their modern ethnological development is carried out.

Вступ. За умов розгортання глобалізаційних процесів дедалі більше вітчизняних, а ще раніше — зарубіжних дослідників *економічних систем* звертають увагу на те, що ті є наслідком розвитку в першу чергу *національних господарських форм*.¹

Такий методологічний підхід «...має об'єктивне історичне підґрунтя, адже *традиції, звичаї, національна ментальність*,

нарешті, *історична пам'ять* значною мірою впливають на політико-економічну свідомість і світогляд громадян суспільства».² Серед вітчизняних вчених подібну наукову позицію обстоював і відомий дослідник *економічної україніки* С. Злупко: «Людина — основний персонаж господарської п'єси. Вона є конкретно національно приналежна. ...Якою є людина, такою є економіка. А людина насамперед — носій свідомості і духовності».³

При цьому структурні ланки, що утворюють економічну систему, з одного боку, досить неоднорідні, а з іншого — доволі динамічні, змінні. Вони поєднують у собі загальні та специфічні, основні та похідні, нові та відмираючі старі, перехідні та проміжні економічні форми, кожна з яких функціонує на основі загальної для усієї системи і водночас власної логіки розвитку. Цим визначається необхідність структурної диференціації складових елементів економічної системи суспільства, без якої пізнати об'єктивні закони її розвитку неможливо.⁴

Постановка завдання. Однією з таких малодосліджених специфічних економічних форм в межах національної економіки України (її економічної системи) є *етноекономіка*, зокрема *ментальні особливості управління персоналом* за умов її сучасного розвитку, що і визначило їх як предметну основу для загалом ширшого міждисциплінарного розгляду цієї проблематики у пропонованій статті.

Результати. За висновками більшості вітчизняних вчених у складі українського народу субетносів рівня етнічної групи немає, натомість « на думку одних дослідників ...існує три етнографічні групи: гуцули, бойки і лемки; на думку інших — чотири. До названих трьох відносять ще і поліщуків. В. Горленко, відомий сучасний етнограф, додає ще литвинів...»⁵ Такої ж, донедавна традиційної, позиції дотримувався А. Пономарьов⁶, її поділяють і деякі інші авторитетні фахівці з *етнографії*. Водночас згідно з даними Всеукраїнського перепису населення «в Україні постійно проживає незначна кількість окремих етнографічних груп — бойки, лемки, русини та інші, загальна чисельність яких у 2001 році становила 32.4 тис.чоловік».⁷ Ці субетноси мешкають переважно в двох областях: Івано-Франківській — 21.5 тис.чол. (66.3% усієї їх кількості) і Закарпатській — 10.2 тис.чол. (31.5%). Зовсім незначне їхнє число проживає у Тернопільській — 364 чол. (1.1%) та Львівській — 196 чол. (0.6%) областях. *Найчисленнішими є гуцули* — 21.4 тис. чол.(66.0%), а також русини — 10.2 тис. чол.

(31.4%); лемки налічують 672 чол., бойки — 131 чол. Практично усі гуцули проживають у сільській місцевості Івано-Франківщини (95.3%), три п'ятих русинів — у поселеннях міського типу Закарпаття (59.7%); більшість лемків — в Тернопільській області (346 чол.), по 100 їх мешкають в Івано-Франківській і Львівській областях. Бойки розселені у трьох регіонах: на Івано-Франківщині, Львівщині і Закарпатті та, як і лемки, здебільшого проживають у містах.⁸ При цьому задля об'єктивності слід також зауважити, що донедавна багато з відомих вітчизняних етнографів зазначали, що «поки що передчасно говорити про русинство Українських Карпат як етнографічну чи субетнічну одиницю українського етносу, оскільки воно не має єдиної культурної основи, будучи розпорошене між окремими великими й малими етнографічними групами, ...утім проблема русинства постійно збуджується політиками, що викликає необхідність суворо об'єктивного підходу до неї».⁹

Отже, найчисленнішою етнографічною групою в Україні є гуцули, що обґрунтовує вибір головним чином саме її, а також регіону проживання більшості з них — Івано-Франківської області для подальшого аналізу етноекономічних процесів загалом і особливостей управління персоналом в умовах їхнього новітнього розвитку, зокрема.

Незважаючи на практичну відсутність сучасних наукових розвідок, присвячених етноекономіці, спробу її визначення здійснив І. Остафійчук, за яким: *«етнічна економіка — наука про цілісну систему процесів розширеного відтворення (на стадіях виробництва, розподілу, обміну, споживання), яка виходить з тільки їй притаманних закономірностей, економічних і культурологічних факторів, явищ, зв'язків, співвідношень, спрямованих на збереження та розвиток матеріальної і духовної культури етнічної (або ж етнографічної — Авт.) групи, що історично склалась протягом багатьох віків в умовах компактного проживання й обумовлена особливостями географічного розташування, природних і кліматичних умов»*.¹⁰

Загалом поділяючи зазначене, важко (якщо взагалі можливо!) погодитись з тим, як характеризує це поняття «Короткий етнополітичний словник»: «етноекономіка — феномен економічної політики (? — Авт.) і господарської практики створення привілеїв для представників однієї нації (переважно автохтонної) в системі національної економіки». І далі: «...рецидиви етноекономіки

можуть виявлятися ... у формі проповідування зверхності й абсолютності певної соціально-економічної моделі розвитку суспільства; в політиці — протекціонізму, що забезпечує інтереси певного етносу всупереч інтересам багатьох інших, в намаганні монополізувати сфери економічного життя, в першу чергу, фінансово-банківську систему, інвестиції та кредити». ¹¹ Але, у наведеному тексті йдеться не про етноекономіку, а про крайню форму протекціонізму — *економічний* (або ж — *етноекономічний, Авт.) шовінізм* як найбільш деструктивний різновид загалом позитивного феномену економічної політики (! — *Авт.*) та господарської практики — *економічного націоналізму*, котрий визначається як «теорія і практика соціально-економічних та організаційно пов'язаних з ними етнічних відносин, що базуються на економічній самоідентифікації нації, прагненні домогтися економічного суверенітету». ¹²

Водночас слід погодитись з тим, що «етноекономіка також може виявлятися в діяльності окремих етнічних груп, або діаспор у поліетнічній країні, коли вони монополізують і значною мірою контролюють певні сектори національної економіки країни чи регіону» ¹³, проте нерідко, як і у випадку з етнографічними групами українського етносу, така «монополія» є природною і аж ніяк не зазіхає на підпорядкування собі господарської практики як у державі загалом, так і в її регіонах, зокрема. При цьому етноекономіку у жодному разі не слід ототожнювати з теж відносно молодою наукою, що набуває в останній час потужного розвитку, — *регіональною економікою*. При цьому для просторового аналізу соціально-економічних процесів в Україні та її регіонах *національний економічний простір* поділяють на різні регіональні конструкції — до них відносять окремі області чи групи областей (за територіальною ознакою) або економічні райони (за виробничою ознакою). Однак, як зазначали М. Долішній і С. Злупко, «базовою категорією регіоналістики є, безперечно, насамперед поняття регіону, якого не тільки економісти-регіоналісти, але й довідково-словникові видання... чомусь уникають». ¹⁴

Ми визначаємо *регіон* як встановлену адміністративно-територіальним устроєм держави частину її національного економічного простору з притаманними їй етнічним складом населення і ринковою інфраструктурою, яка при цьому є основою для періодичного (щорічного) обчислення загальних і середньодушових обсягів валового внутрішнього продукту та національного доходу. Водночас з позицій системного підходу саме *область* має всі ознаки

локально орієнтованої *територіальної системи*, до функціональної (основної цільової) підсистеми якої слід очевидно віднести відповідну частину географічного середовища (крім тих природних ресурсів, що використовуються у забезпечуючій її підсистемі), більшість суб'єктів господарювання і ту частину соціального середовища, що забезпечують розвиток як держави, так і регіону. При цьому він, по-перше, є відносно цілісним утворенням. А по-друге, у його складі також можна виділити елементи (підсистеми): регіональну мезоекономіку (господарство), географічне середовище (природні ресурси), територіальні громади і різні суспільні угруповання, що об'єднують населення.¹⁵ Зазначені елементи мезорегіональної соціально-економічної системи, якою є область, перебувають у різноманітних стосунках між собою (економіка — природні ресурси — населення). Цей процес регулюється певними нормами і, що не менш суттєво, відповідними регіональними органами управління та у взаємодії з ними — територіальними структурними підрозділами центральних органів державної виконавчої влади. При цьому така система (*мезоекономіка*) сама є елементом цілісного територіального утворення вищого рівня — держави (*макроекономіка*). Водночас кожна з підсистем цієї мезорегіональної соціально-економічної системи несе у собі певні етнонаціональні ознаки, які найбільш виразно виявляються у її соціальному середовищі, що дає підстави для дослідження його особливостей як частини цілого, означивши регіон як складну *соціоетномезоекономічну систему*¹⁶, до аналізу якої також доцільне застосування як *системного*, так і *функціонального підходів*.¹⁷

З урахуванням цього базовою категорією етноекономіки є за аналогією (мезоекономіка — регіон обласного рівня) у першу чергу *субетнічний ареал* — територія розселення певних етнічних чи етнографічних груп. Але, якщо для регіональної економіки поняття «регіон» є, так би мовити, матеріальним, виходячи з адміністративно-територіальних аспектів суспільного відтворення, то для етнічної економіки категорія «субетнічний ареал» — це територія, яка встановлюється самим населенням, має свою історичну назву, чітко виражені особливості матеріальної і духовної культури, що справляє безпосередній вплив на розвиток як самого субетносу, так і його продуктивних сил. При цьому, якщо адміністративно-командна система з використанням галузевого принципу значною мірою зумовила формування реальної цілісності регіонів з їхніми характерними господарськими ознаками,

то цілісність субетнічних територій є наслідком широкого спектру об'єктивних (зокрема історично обумовлених) чинників, які слід враховувати, у тому числі при підготовці і проведенні адміністративно-територіальних реформ.¹⁸ Водночас, як ми вже зазначали, на узгоджений розвиток мезорегіону як системи спрямовується діяльність регіональних органів управління, що актуалізує заміщення такого регулюючого системного впливу за умов субетнічних територій (ареалів) іншими його формами — насамперед врахуванням їхньої проблематики у цільових державних і між-регіональних програмах. Саме такий підхід міг би об'єднати зусилля органів державної влади та місцевого самоврядування у системний вплив на подальший розвиток самотутніх традицій етнографічних груп.

Крім того, на відміну від *регіональних економічних центрів*, що природно формуються у великих містах, в етнічній економіці з притаманних їй визначень і понять одним із основоположних є категорія «*етноекономічний центр*» як об'єктивно обумовлена частина стратифікованої територіальної (локальної) етноекономічної системи, де найчіткіше виражені, збереглися, розвиваються і поширюються характерні ознаки *матеріальної культури* субетнічної групи. Погоджуючись з припущенням І. Остафійчука, що «...більшою чи меншою мірою виражений етноекономічний центр має кожна субетнічна територія», його твердження, що «для Гуцульщини таким об'єктивно зумовленим *етноекономічним* (а саме це означення — визначальне, *Авт.*) центром є Верховинщина»¹⁹, все ж за сучасних умов, на жаль, видається доволі дискусійним. Як зазначає і він сам, «Гуцульщина та зовнішній світ мали постійні торгово-економічні зв'язки, за всіма даними набагато різноплановіші, ніж в нашому сьогоденні».²⁰ І чи не найістотніший вплив на географію розвитку такої, для прикладу, самотутньої виробничої домінанти етноекономіки гуцулів, як *народні художні промисли*, мало перетворення на помітний адміністративно-культурний і торгово-економічний осередок сусідньої Коломиї. Саме тут у 1880 і 1912 роках відбулись промислово-етнографічні виставки, що, на думку відомого краєзнавця П. Арсенича, стало передумовою відкриття у 1934 році (перших два зали — у 1926 році) музею гуцульського мистецтва і побуту (інших музеїв у краї на той час не було)²¹, засновано «Гуцульську спілку промислову», котра організувала школу народних промислів, на базі якої ще у 1895 році створено *державну школу цього профілю*.²²

Активний, але доволі неоднозначний вплив на таку тенденцію здійснила *адміністративно-командна система*, за якої не у Верховині, а у Косові та Вижниці постали підпорядковані безпосередньо столиці виробничо-художні майстерні Художнього фонду України, а також училища відповідної спеціалізації, що, хоч і суттєво вплинуло на процеси розвитку етноекonomіки гуцулів як підсистемами саме республіканської, а не регіональних, економічних систем, проте послабило власне етноекonomічний розвиток тієї ж Верховинщини. «Сприяли» цьому і підсобні господарства (цехи) штучно утворених іноді доволі великих агроформувань насамперед на Косівщині, яких у Верховинському районі попри усі зусилля «колективізаторів» сформувати так і не вдалося. Поряд з цим, як зазначає директор філії «Гуцульщина» Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України П. Шкрібляк, майже 5 тис. експонатів з етнографічного відділу заснованого у 1938 році Гуцульського музею у Жаб'є — Ільцях (Жаб'є — колишня назва Верховини, *Авт.*), розміщених в уже відкритих його залах, котрі стали використовуватись військовими, були вилучені і передані частково (інші — пограбовані) до обласного центру.²³

Водночас незаперечно, що «...високогір'я Гуцульщини, де проходив великий Чорногірський шлях, в усі часи було територією прогресивного економічного і культурного розвитку, колицю гуцульського субетносу».²⁴ То ж за цих обставин на помітні етноекonomічні осередки перетворились практично усі районні центри (крім хіба що Надвірної) та міста обласного значення (Яремче та Коломия), а сама Верховина, як була (за влучним визначенням І. Франка ще у 1894 році) «столицею Гуцулії», так і продовжує нею залишатись, але не в етноекonomічному, а у більш широкому — власне етнографічному сенсі. При цьому і серед визначених у такий спосіб етноекonomічних центрів на один із провідних виокремився Косів. До того ж чи не найспроможнішою у пропаганді гуцульської самобутності, володіючи цілим рядом навчальних і музейних закладів (у тому числі і не так давно збудованим, унікальним не лише в Україні, а й у Європі і світі, музеєм «Писанка»), все ж залишається Коломия.

Все це зумовлює необхідність уточнення і самого ареалу розселення гуцулів. Як визначено А. Пономарьовим, «...на півдні він межує з Румунією, на півночі та північному сході — з Прикарпаттям, на заході — з Бойківщиною. Згідно з сучасним

адміністративно-територіальним поділом України це Верховинський та південні частини Надвірнянського і Косівського районів в Івано-Франківській області, Путильський та південна частина Вижницького районів Чернівецької області, Рахівський район Закарпатської області».²⁵ Ці ж райони за територію розселення гуцулів вказано у «Малому етнополітичному словнику».²⁶ Дещо по-іншому визначено ареал їхнього проживання в «Енциклопедії українознавства», згідно з якою вони «...заселяють усю долину Прута по Делятин і долину Надвірнянської Бистриці (села Рафайлова й Зелена, за деякими авторами — й Пасічна), а на Закарпатті долину Тиси по Трибушани й с. Косівська Поляна».²⁷

Гуцульщина	Число громад	Територія в кв. м	Населення в тис. 1939 р.	Українці в тис. 1939 р.
Галицька	44	2900	94	87
Буковинська	28	2200	45	37
Закарпатська	8	1400	36	32
Вся Гуцульщина	80	6500	175	156

Отже, до складу Гуцульщини (як і до перехідної з Покуттям території) тут включається і частина сучасного Коломийського району з уточненням, що сама Коломия є значним торговельним і адміністративним осередком поза межами цього етнографічного ареалу.²⁸ Водночас відтоді вона ще активніше перетворюється на один із помітних центрів гуцульського субетносу у регіоні (слідом за Верховиною, Косовом і Яремчею). Переконливе свідчення цього — не лише проведення у «столиці Покуття» — Коломиї одного з Гуцульських міжнародних фестивалів, а й її внесення до «Календаря пам'ятних ювілейних дат Гуцульщини» та у перелік «Ювілейні дати Гуцульщини» у «Гуцульському календарі», що видається редакцією журналу «Гуцульщина», засновниками і видавцями якого є Всеукраїнське об'єднане товариство «Гуцульщина» і філія «Гуцульщина» Науково-дослідного інституту українознавства Міністерства освіти і науки України. Започаткований промовистим записом: «978 рік — почав правити Київський князь Володимир Великий, який у 993 році, вигравши війну з білими хорватами, приєднав до Київської Русі і землі Гуцульщини», цей перелік у «Гуцульському календарі на 2003 рік», наприклад, зокрема містить: 1613 рік — повстання міщан Коломиї проти дідичів; 1848 — в Коломиї відкрилась перша в Галичині українська

читальня; 1863 — у Коломиї відомий діяч Федір Білоус, директор гімназії, заснував літературне товариство; 1888 — в Коломиї Лларієм Герасимовичем та іншими діячами заснована «Гуцульська спілка промислова», де було організовано школу народних промислів, на базі якої у 1895 році була створена державна школа народних промислів.²⁹ Тому доводиться лише шкодувати, що внесеній на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 18.06.2004 р. № 25562/1/1-04 листом Державного комітету України у справах національностей та міграції від 01.09.2004 р. за № 9-7-464, розроблений, як йдеться у ньому, спільно з центральними та місцевими органами державної виконавчої влади проект Програми духовного відродження та збереження культурної спадщини гуцулів і бойків на період до 2009 року, і після його затвердження в усіх її 18 пунктах обмежується лише гуманітарною сферою.³⁰

Водночас П. Шкрібляк стверджує, що «гуцулів у 8-ми районах трьох областей України і 25 населених пунктах Румунії (згідно з «Енциклопедією українознавства», с.467 — 8 поселень, *Авт.*) проживає понад півмільйона»³¹ (за вже наведеними даними з цього ж видання в Україні у 1939 році на території Гуцульщини мешкало загалом 175 тис. чол.; за матеріалами Всеукраїнського перепису населення у 2001 році назвали себе ще й гуцулами 21.4 тис. українців, проте цільове дослідження, на наше переконання, дало б значно більший результат — *Авт.*). Однак у цитованому матеріалі нас насамперед цікавить не кількість гуцулів, а саме ареал їхнього розселення: якщо врахувати Вижницький і Путильський райони Чернівецької та Рахівський район Закарпатської областей, то про які 5 районів Івано-Франківщини тут йдеться?

У виданні «Івано-Франківськ та область» зазначається: «етнографічна Івано-Франківщина представлена чотирма областями: Опілля (Галицький, Рогатинський райони), Бойківщина (Долинський та Рожнятівський райони), Покуття (Тлумацький, Городенківський, Снятинський райони), Гуцульщина (Надвірнянський, Верховинський, Косівський, Коломийський райони, м. Яремча».³² Не полемізуючи щодо неповноти у визначенні складу Покуття (принаймні ще й більша частина Коломийського району, а також Коломия як спільна для Гуцульщини і Покуття територія), зауважимо, що, хоч і тут йдеться про 5 локальних адміністративно-територіальних утворень розселення гуцульського субетносу в регіоні, все ж слід, на наше переконання, говорити про шість. Тобто, за сучасним адміністративно-територіальним поділом

Гуцульщина сьогодні охоплює: Верховинський, південні частини *Коломийського, Косівського та Надвірнянського районів, територію, що належить до Яремчанської міської ради, і місто обласного значення Коломию* в Івано-Франківській області, Путильський і південну частину Вижницького району Чернівецької області, Рахівський район Закарпатської області (виділене курсивом не зазначене зокрема у «Короткому етнополітичному словнику»). До речі, саме їхні районні та міські ради утворили Асоціацію органів місцевого самоврядування Гуцульщини як громадську організацію, основна мета якої — «...об'єднати зусилля органів місцевого самоврядування Гуцульщини навколо вирішення спільних проблем у соціально-економічному розвитку цього складного регіону».³³

Як слушно зауважує голова Всеукраїнського об'єднаного товариства «Гуцульщина» Д. Ватаманюк, «Гуцульщина приваблювала багатьох дослідників, які вивчали і вивчають цей край. Але чи не найбільший вклад вніс В. Шухевич, який на стику двох століть понад тридцять літ досліджував гуцульську матеріальну і духовну культуру. На основі зібраних матеріалів видав п'яти томну монографію «Гуцульщина», яка й понині є найяскравішою, найповнішою етнографічною працею».³⁴ Щоби переконатись у цьому, достатньо поглянути хоча б на зміст другої частини першого її тому (мовою оригіналу): «IX. Звичайні заняття Гуцулів: 1. Праця в осередку: жорна; робота коло лену і коноплів; робота коло вовни; шите; олій; копане; оране. 2. Сінокоси. 3. Бутини. Сплавачка. 4. Полонина. 5. Рибарство. 6. Стрілецьтво. X. Домашній промисл: 1. Лижкарство. 2. Коритарство. 3. Боднарство. 4. Столярство. 5. Кушнірство. 6. Ткацтво. 7. Гончарство. 8. Мосяжництво. 9. Вироби з ременю. 10. Різьбярство».³⁵

Втім, як зазначає щодо сучасного стану справ І. Зеленчук, «якщо образно уявити Верховинський район у вигляді гуцульської дерев'яної хати, що тримається на чотирьох наріжних каменях, то першим каменем є лісове господарство, другим — сільське господарство, третім — народні промисли і ремесла, а четвертим — оздоровлення і туризм».³⁶ Специфічні риси господарської діяльності за означеними її напрямками і формують особливості управління задіяним для її здійснення персоналом, який у ринкових умовах стає найсуттєвішим чинником і етноекonomічних процесів.

Одна з найбільш важливих складових управлінської діяльності — *управління персоналом* розвивається в рамках трьох основних підходів до неї — *економічного, органічного та гуманістичного.*

За першого з них провідне місце займає технічна (у загальному випадку — інструментальна, тобто зорієнтована на оволодіння трудовими прийомами), а не управлінська підготовка людей. Організація (суб'єкт господарювання) означає тут упорядкованість відносин між ясно окресленими частинами цілого, що мають визначений порядок. По суті — це набір механічних відносин, тому і діяти вона повинна подібно до механізму: алгоритмізовано, ефективно, надійно і передбачувано.

Органічна парадигма визначила нову перспективу управління персоналом, вивівши цей тип управлінської діяльності далеко за межі традиційних функцій з організації праці та заробітньої плати. Акцентування уваги на людських ресурсах сприяло народженню нового уявлення і про організацію, яка стала сприйматись як жива система, що функціонує в навколишньому середовищі. Класикою визнається теорія, стислий зміст якої відображає піраміда ієрархії потреб А. Маслоу. Як зазначають В. Мойсеєнко і Є. Карпенко, «головне її досягнення полягає в ідентифікації потреб і, що особливо важливо, більшу частину «піраміди» складають потреби соціальні та духовні. Психологічний компонент мотивації спричинив «прорив» в методології менеджменту. Попередні ідеї спрямовували управлінські зусилля або на те, щоб перетворити людину на додаток до машини, або організацію в цілому примусити працювати як годинниковий механізм і, відповідно, перетворити персонал на жорстко калібровані «гвинтики та коліщатка». Вперше до персоналу звернулись не як до маси однорідних елементів, а як до об'єднання різних людей з неоднаковими якостями, і вперше менеджмент визначив ці відмінності як головне джерело розвитку».³⁷ Сформована таким чином на основі органічного підходу *гуманістична парадигма*, що всебічно розвивається останнім часом, виходить з уявлення про організацію як культурний феномен, а культура розглядається крізь призму відповідних еталонів розвитку, відбитих у системі знань, ідеології, цінностях, менталітеті, законах і повсякденних ритуалах та звичаях, зовнішніх щодо організації. Таким чином, *вплив культурологічного контексту на управління персоналом за умов етноекonomіки нині видається цілком очевидним.*

Водночас, вживаючи у цій статті терміни «управління» і «менеджмент» як тотожні, що характерне для наукового вжитку і загалом в Україні, зазначимо, що об'єктом менеджменту є саме організація, тобто він виникає там, де об'єднуються для досягнення

єдиних цілей двоє і більше людей (персонал). При цьому управління персоналом, як і організацією в цілому, може бути ефективним лише тоді, коли принципи її побудови відповідають віками сформованій ментальності населення тієї території, на якій вона розміщена і функціонує. І якщо *лісове господарство в Гуцульщині* в основній своїй масі в останні століття опосередковувалось безпосереднім впливом держави, що не могло не привнести в управління залученим до нього персоналом загалом усіх вітчизняних трансформацій європейських моделей менеджменту у їхньому еволюційному розвитку, то *аграрне виробництво у гірських районах* (їхній другий наріжний камінь за І. Зеленчуком) вимагає більш прискіпливого до нього погляду.

Цікаві і повчальні роздуми з цього приводу залишив для нас по собі, на жаль вже покійний, один з найавторитетніших прокурорських працівників Івано-Франківщини та й, мабуть, України В. Соколов: «Працюючи над матеріалами щодо примусового виселення селян, я не раз задумувався — невже ...ні у 1939, ні у 1947 роках ніхто не звертався за досвідом минулого, до спроб кращого влаштування селянського буття. Наприклад, до спадщини І. Франка, його аграрних ідей. Вони, на відміну від більшовицьких, не відкривали дорогу в нікуди...»³⁸ Із невіддупним щирим захопленням він наголошує, що «...тільки найблискучіший юрист міг запропонувати таку дивовижну за простотою і водночас геніальну для того часу правову конструкцію: звести в один масив селянські землі на основі контракту і без жодного порушення права власності окремих громадян. Розроблені ним принципи раціонального ведення такого господарства... і сьогодні не втратили актуальності».³⁹

Уважне ознайомлення з ідеями І. Франка *щодо організації аграрного господарювання при збереженні власності асоційованих у спілки селян на засоби виробництва за умов малоземелля (дрібного землеволодіння)*, характерного для ареалу проживання гуцульського субетносу, наштовхує на думку, що пропонувані ним підходи загалом співпадають із засадничими принципами *клас-теризації*, яка «по-перше, формується за участі державних установ, по-друге, спирається на соціальний капітал, передусім на довіру, по-третє, вона оптимізує логістичні операції, по-четверте, мінімізує трансформаційні і трансакційні витрати, по-п'яте, ліквідує конкуренцію підприємств, замінюючи її конкурентоздатністю галузі, регіону і навіть країни».⁴⁰ Відомо також, що *кластери* — це об'єднання як реальної, так і *віртуальної інтеграції*.⁴¹

Прикладом такого об'єднання є пілотний проект кластерної моделі народних художніх промислів «Сузір'я» на базі Косівського, Коломийського і Верховинського районів та м. Яремча Івано-Франківської області, створенню якої передували відповідні рішення обласної державної адміністрації.⁴² Всебічному аналізу цього та інших, наближених до кластерної форми організації виробництва, утворень у регіоні вже присвячено ряд публікацій⁴³, тому зупинимось лише на окремих їхніх особливостях, теж головним чином пов'язаних з управлінням задіяним до них персоналом. Як зауважує одна з провідних виконавців запроваджуваного проекту доцент Прикарпатського національного університету ім. Василя Стефаника С. Крпельницька (безпосереднє керівництво ним здійснюється професором цього навчального закладу І. Ткачук), на думку багатьох науковців (зокрема, А. Бабиченко, Л. Ніжинської, Л. Чижовкіної), проблема збереження оригінальності виробів народних майстрів може бути розв'язана лише шляхом широкого розвитку надомних форм праці. Однак, і на наше переконання, це жодним чином не заперечує доцільності їхнього розгляду та використання при формуванні виробничих систем нового (кластерного) типу, що повною мірою відповідає вимогам ринкового середовища. Адже навіть за умов адміністративно-командної системи «і артільні об'єднання, і фабрична організація виконували в основному функції централізованого забезпечення сировинними ресурсами та збуту продукції, а виготовлення виробів здійснювалось (як і сьогодні — Авт.) переважно у домашніх умовах».⁴⁴

З урахуванням цього і в аналізованій кластерній структурі знаходить застосування головним чином надомна праця майстрів, а взаємовідносини у ній виникають і формуються, власне, між трьома основними ланками кластера: *виробничими осередками*, які представлені координаторами-підприємцями, *координаційним центром* (некомерційною організацією, заснованою об'єднаними у ці осередки майстрами) та ним утвореним *збутовим підприємством*⁴⁵, що дає змогу умовно (віртуально) об'єднати підприємливих і творчих осіб і водночас не обмежувати їхню свободу і самостійність у господарській діяльності. Тим більше, що сучасний стан розвитку галузі доводить необхідність посилення процесів самоорганізації. Саме ці особливості управління персоналом за умов кластерних (мережевих) структур цілком відповідають очікуванням їхніх учасників: адже новітні дослідження з менеджменту організацій переконливо підтверджують, що неформальна

організаційна структура має для працівників таку саму мотивуючу силу, як і формальна, а підвищення продуктивності праці є результатом їхньої участі у прийнятті рішень.⁴⁶

Висновки. За умов дрібноземельного сільського господарства і особливо надомного виробництва народних художніх промислів як своєрідного *промислового ядра етнекономіки* управління її персоналом найбільш доцільне через формування виробничих систем нового типу, якими є кластери, що сприятиме розв'язанню докорінної мистецької проблеми — несумісності масового виготовлення виробів, що диктується підвищеним попитом на них, з індивідуальною творчістю кожного майстра. Водночас, враховуючи, що українці ментально належать до націй, схильних до асоційованих форм буття, для яких характерний паритетний і консенсуальний тип узгодження суспільного, групового і приватного інтересів⁴⁷, якнайширша кластеризація на таких засадах цих та інших галузей етнекономіки та економічної діяльності в Україні загалом може стати також одним з потужних чинників і ентоінтеграційних процесів.

¹ Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє / пер. з англ. Л. Л. Лещенко — К.: Наукова думка, 1990. — С. 11–17; Грабинський І. М. Сучасні економічні системи. Навч. посіб. — Львів: Інтереко, 1997 — С. 56–77; Економічна теорія: макро — і мікроекономіка / За ред. З. Ватаманюка та С. Панчишина. — К.: Альтернативи, 2001. — С. 46.

² Кульчицький Б. В. Сучасні економічні системи. Навч. посіб. — Львів: Афіша, 2004. — С. 113.

³ Злупко С. Від археології до економіки, кібернетики, екогемології. — Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2001. — С. 301.

⁴ Гальчинський А. С., Єщенко П. С., Палкін Ю. І. Основи економічної теорії. Підручник. — К.: Вища школа, 1995. — С. 54.

⁵ Макарчук С. А. Етнічна історія України: навч. посіб. — К.: Знання, 2008. — С. 17–20.

⁶ Пономарьов А. П. Українська етнографія: курс лекцій. — К.: Либідь, 1994. — С. 145–156.

⁷ Татаренко Т. М. Регіональний фактор у політичному житті України (політико-правові аспекти): монографія / НАН України. Ін-т політичних і етнонаціональних досліджень. — Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2005. — С. 135.

⁸ Національний склад населення України та його мовні ознаки: За даними Всеукр. перепису населення 2001 року / За ред. О. Г. Осауленка: Держкомстат України. — К., 2003. — С. 7.

⁹ Пономарьов А. П. Українська етнографія: курс лекцій. — К.: Либідь, 1994. — С. 154.

- ¹⁰ Остафійчук І. Етнічна економіка: новий погляд на стратегію розвитку // Цінні папери України. — 2002. — № 38 (227). — 10 жовтня. — С. 13.
- ¹¹ Малий етнополітичний словник / О. В. Антонюк, В. І. Волобуєв, М. Ф. Головатий та ін. — К.: МАУП, 2005. — С. 83.
- ¹² Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.2 / Редкол.: ... С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін. — К.: Видавничий центр «Академія», 2001. — С. 537.
- ¹³ Малий етнополітичний словник / О. В. Антонюк, В. І. Волобуєв, М. Ф. Головатий та ін. — К.: МАУП, 2005. — С. 83.
- ¹⁴ Долішній М., Злупко С. Основи регіоналізації: концептуальний підхід // Регіональна економіка. — 2003. — № 3. — С. 7–17.
- ¹⁵ Зварич І. Т. Економічне зростання регіону: моделі та методи аналізу і прогнозування. Монографія. — Івано-Франківськ: Видавничо-дизайнерський відділ Центру інформаційних технологій, 2006. — С. 14.
- ¹⁶ Зварич І. Т. Регіон як мезоекономічна система // Теорія і практика стратегічного управління розвитком регіональних суспільних систем (збірник тез доповідей). Матеріали Всеукр. наук.-прак. конференції: Івано-Франківськ, 6–8 грудня 2007 року. — С. 11–12.
- ¹⁷ Зварич І. Т. Етнополітичні процеси як предмет теоретико-методологічного аналізу // Нова парадигма: [журнал наукових праць] / голов. ред. В. П. Бех. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова; творче об'єднання «Нова парадигма». — Вип. 73. — К.: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2007. — С. 126–139.
- ¹⁸ Остафійчук І. Етнічна економіка: новий погляд на стратегію розвитку // Цінні папери України. — 2002. — № 38 (227). — 10 жовтня. — С. 13.
- ¹⁹ Там само.
- ²⁰ Гуцульський календар на 2003 рік / Редакція журналу «Гуцульщина», засн. і вид-ць: Всеукр. об'єднане тов-во «Гуцульщина» і філія «Гуцульщина» НДІ українознавства МОН України / Упорядник Дмитро Ватаманюк. — Івано-Франківськ: облдрук., 2002. — С. 83.
- ²¹ Там само. — С. 36.
- ²² Там само. — С. 31.
- ²³ Там само. — С. 73.
- ²⁴ Там само. — С. 83.
- ²⁵ Пономарьов А. П. Українська етнографія: курс лекцій. — К.: Либідь, 1994. — С. 146–147.
- ²⁶ Малий етнополітичний словник / О. В. Антонюк, В. І. Волобуєв, М. Ф. Головатий та ін. — К.: МАУП, 2005. — С. 43.
- ²⁷ Енциклопедія українознавства. Словникова частина. Том 2 / голов. ред. проф. д-р Володимир Кубійович; заст. гол. ред. проф. Микола Глобенко. Наук. тов-во ім. Шевченка. Перевидання в Україні. — К.: Глобус, 1994. — С. 466.
- ²⁸ Там само. — С. 468.
- ²⁹ Гуцульський календар на 2003 рік / Редакція журналу «Гуцульщина», засн. і вид-ць: Всеукр. об'єднане тов-во «Гуцульщина» і філія «Гуцульщина» НДІ українознавства МОН України / Упорядник Дмитро Ватаманюк. — Івано-Франківськ: облдрук., 2002. — С. 26–31.

³⁰ Лист Голови Держкомітету України у справах національностей та міграції Г. Москаля від 01.09.2004 р. № 9-7-464 на № 25562/1/1-04 від 18.06.2004 р. з проектом Програми духовного відродження та збереження культурної спадщини гуцулів і бойків на період до 2009 року (на 6 стор.) — пот. арх. Ів.-Франківської облдержадміністрації.

³¹ Гуцульський календар на 2003 рік / Редакція журналу «Гуцульщина», засн. і вид-ць: Всеукр. об'єднане тов-во «Гуцульщина» і філія «Гуцульщина» НДІ українознавства МОН України / Упорядник Дмитро Ватамнюк. — Івано-Франківськ: облдрук., 2002. — С. 73.

³² Івано-Франківськ та область. Стислий путівник. Науково-популярне видання / Упорядник О. Я. Федорів. — Харків: Біблекс, 2008. — С. 6.

³³ Стефлюк Д. Чи дослухається столиця України до столиці Гуцульщини? // Галичина. — 2008. — 15 травня. — С. 15.

³⁴ Шухевич В. О. Гуцульщина. Перша і друга частини. Репринтне видання. — Верховина: Журнал «Гуцульщина», 1997. — С. 6.

³⁵ Там само. — С. 347–348.

³⁶ Зеленчук І. Специфічні проблеми Верховинщини, які спричинені гірськими природно-географічними умовами Карпат / Історико-культурна спадщина Прикарпаття. Наук. збірник на пошану Петра Арсенича. — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. — С. 347–348.

³⁷ Мойсеєнко В. І., Карпенко Є. І. Мотивація персоналу як основа реалізації функцій управління // Вісник Прикарпатського ун-ту. Економіка. 2004. Вип. І. — Івано-Франківськ: Плай, 2004. — С. 33.

³⁸ Соколов В. С. Годы с лицами переселенцев. Крестьянские судьбы. — Івано-Франковск, ЛИК, 2004. — С. 24.

³⁹ Там само. — С. 25.

⁴⁰ Нечаєв В. П., Одягайло Б. М. Економічний шлях України в умовах глобальної кластеризації // Теорія і практика сучасної економіки. Матеріали VI Міжнародної наук.-практ. конференції: Черкаси, 28–30 вересня 2005 року / відп. ред. Хомяков В. І. — Черкаси: ЧДТУ, 2005. — С. 36.

⁴¹ Зуев А., Мясникова Л. Глобализация: аспекты, о которых мало говорят // Мировая экономика и международные отношения. — 2004. — № 8. — С. 57.

⁴² Розпорядження голови Івано-Франківської облдержадміністрації: від 22.07.2002 р. № 525 «Про розробку і впровадження системи кластерних моделей регіонального розвитку» (з додатком затвердженого ним складу координаційної групи); від 06.05.2005 р. № 176 «Про проект програми (третього етапу) кластерної моделі організації виробництва «Ліжникарство та інші народні художні промисли на Прикарпатті» (з додатком затвердженої ним зазначеної програми) — пот. арх. Ів.-Франківської облдержадміністрації.

⁴³ Зварич І. Т. Про використання кластерних технологій організації виробництва в реалізації стратегії розвитку промислово-виробничого комплексу Івано-Франківщини // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Стратегічне планування регіонального розвитку (Збірник наукових

праць). Вип. 5 (XLIX) / НАН України. Ін-т регіональних досліджень. Редкол.; відп. ред. акад. НАН України М. І. Долішній. — Львів, 2004. — С. 71–76; Ткачук І. Г., Кропельницька С. О. Економіко-правові основи створення нових регіональних виробничих об'єднань в українській економіці // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону: науковий збірник / За ред. І. Г. Ткачук. — Івано-Франківськ: Плай, 2005. — С. 151–158.

⁴⁴ Кропельницька С. О. Економічні передумови відродження народних художніх промислів у нових виробничих системах // Вісник Прикарпатського ун-ту. Економіка. 2006. Вип. III. — Івано-Франківськ: Плай, 2006. — С. 108.

⁴⁵ Кропельницька С. О. Особливості формування фінансових відносин у кластері народних художніх промислів // Актуальні проблеми економіки. — К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2008. — № 5 (83). — С. 52.

⁴⁶ Дункан Джек. Основополагающие идеи менеджмента // Уроки основоположников менеджмента и управленческой практики. Пер. с англ. — М.: Дело ЛТД, 1996. — С. 130–132.

⁴⁷ Липа Ю. Призначення України. — К.: Фундація ім. О. Ольжича, 1997. — С. 67.